

Oude Hulst en Papenhulst

Eigenlijk wil uw straatveger wel eens weg uit deze afbraak- en doorbraakbuurt, maar eerst bezoeken we nog even de Oude Hulst, het straatje in het verlengde van de Weversplaats dat uitkomt op de Prins Bernhardstraat. En vandaar is het naar de Papenhulst, taalkundig gesproken, maar één stap, dus die doen we ook nog even aan.

Van de straat Oude Hulst, die al heel lang bestaat, is vrijwel niets dan wat achtergevels en -uitgangen, plus de naam overgebleven. De oudste vermelding die ik ken, staat in een Bossche schepenakte van 13 mei 1305: een huis in de straat geheten Aude Huls.¹ 1305, dat was dus vóór de bouw van de (tweede) stadsmuur. Zoals elders is ook hier later in de eeuw de straat of buurt ('vicus') door de stadsmuur en wal doorsneden, zodat percelen deels binnen en deels buiten de stad kwamen te liggen.² Oude aanduidingen van de ligging van de Oude Huls maken duidelijk dat dit de straat is die later, en nu nog, Sint Jorisstraat heet, bijvoorbeeld: 'zekere erven opten Auden Huls, genaamd den scuttenhof of der scutten boghart', van de Sint-Joris-schutters; en: 'aen den Ouden Huls', tegenover de Sint Joriskapel.³ De benaming 'Oude Huls' roept natuurlijk de gedachte op aan een 'Nieuwe Huls', maar daar is nergens sprake van. Wel van 'Huls', zonder meer. Het lijkt erop dat hiermee dezelfde straat bedoeld wordt als met Oude Huls, of anders de naaste omgeving. Ook treffen we veelvuldig de naam Hulsstraat aan. Hiermee wordt in ieder geval wel dezelfde straat bedoeld als met Oude Huls.⁴ Enkele keren komen we de spelling Hoelstraat tegen, of Hoilstraat.⁵

Tenslotte is er nog de Hulsterbrug: de brug waarover de Hulststraat/Sint Jorisstraat de Binnendieze (Kleine Vughterstream) passeert.⁶ Maar in kaart brengen is nog niet hetzelfde als de naam verklaren. Wat kan dat Huls(t) betekenen? Het is wel eens in verband gebracht met 'hulle' of 'hille' = heuvel of hoogte, omdat zowel de (Oude) Hulst/Hulststraat als ook de Papenhulst daar waar ze de stadswal naderden omhoog liepen, als een soort 'oprit' naar de wal.⁷ Deze verklaring lijkt me niet opgaan, alleen al omdat de oudste vermeldingen van deze straten dateren van vóór de wal en de muur.

Ik zoek naar parallellen verderop in Noord-Brabant. Beelen brengt de Liempdse toponiemen Hulst

Oude Hulst (de nrs. 2-10), vanaf de Weversplaats. Het huis links is de 'Bandsche Poort', met in de gevel een Mariabeeldje, herinnerend aan het volkstoneel 'Bosch Marieke'. Tussen de nrs. 6 en 8: zijstraatje Het Riool. Een foto uit maart 1961. (Foto: Stadsarchief, negatievenarchief Gemeentewerken)

(1435) en Hulzer (1642) in verband met hulst als struik of boom. Beijers doet hetzelfde met de Schijndelse toponiemen Hulsberg (1471), Hulsebraak (1392), Hulsdonk (1348) en andere. Buiks doet dit eveneens met Hulstmoeren (1500) en andere; deze auteur schrijft ook: 'Hulst groeit van nature als ondergroei in oude loofbossen.'⁸

Het zal de lezer opgevallen zijn, dat in alle oude vermeldingen die ik voor Den Bosch opgaf 'huls' geen -t heeft op het eind. Dat klopt. Het Middelnederlandse woord voor de struik/boom luidde 'huls', zonder -t. Deze -t is dan ook een latere toevoeging.⁹ Al met al lijkt mij de meest waarschijnlijke hypothese – want dit blijft het – dat ons Huls etcetera terug te voeren is naar hult als naam van de struik of boom. Toch zit er een klein addertje onder de hult: de spellingvarianten hoel- en hoil-, die we tegenkwamen in vijftiende-eeuwse vindplaatsen. Dit zou erop kunnen wijzen dat we hier te doen hebben met het Middelnederlandse woord hole, hool, hoele etc., dat betekende sloot, duiker, riool, en ook: (holle) brug. En dan denk ik even: zou het toeval zijn, dat een zijsteegje van

de Oude Hulst 'het Riool' heette, ook wel 'Rioolstraatje' (zie foto). De betekenis 'brug' zou eventueel kunnen slaan op de brug waarmee de straat de Kleine Vugherstroom passeert (de Hulsterbrug), maar deze betekenis is hier niet waarschijnlijk, alleen al omdat er in bijna elke Bossche straat wel een brug was, en is. Maar toch, de afwijkende spellingen zijn te jong om ze in dit verhaal echt serieus te nemen. Oe- en -oi- kunnen even goed bedoeld zijn om de eu-klank weer te geven, en deze ligt dicht bij de -u- van Huls. Ik zie ze daarom simpelweg als spellingvarianten van Huls.

Rest ons nog de Papenhulst. Die ligt een eindje van de Oude Hulst enz. af, maar ik zie geen aanleiding om niet ook hier aan de boom of struik hult te denken. Het is ook een zeer oude straatnaam, die al voorkomt in een oorkonde van 16 maart 1357.¹⁰ En wat doen die papen, dit is: priesters, hier dan? Die woonden hier en in de onmiddellijke omgeving in groten getale.¹¹ Dat valt gauw op als men de oude vermeldingen bekijkt.

De priesters maakten al of niet deel uit van het kapittel van de Sint-Jan. Het woord 'paap' kreeg zijn scheldwoordachtige lading pas later, sinds de Hervorming. Overigens heette de straat ook lange tijd Weverhuls,¹² naar de vele wevers die er ooit gewoond en gewerkt moeten hebben.

Noten

- 1 H.P.H. Camps, *Oorkondenboek van Noord-Brabant* dl. 1, 2 ('s-Gravenhage 1979) p. 822, r. 23.
- 2 Zie bv. het Bossche schepensprotocol (Stadsarchief) R 1224 fol. 70, 1454.
- 3 Resp. R 1215 fol. 222v, 1445 (ligging van de hof of boomgaard van de schutters: zie E. Verhees en A. Vos, *Historische Atlas van 's-Hertogenbosch*, Nijmegen 2005, blz. 34) en R 1232 fol. 384, 1463.
- 4 A.F.O. van Sasse van Ysselt, *De voorname Huizen en Gebouwen van 's-Hertogenbosch*, 3 delen ('s-Hertogenbosch 1910-1914; reprint 1975) I blz. 364.
- 5 R 1246 fol. 33ov, 1477; R 1248 fol. 116, 1478.
- 6 Van Sasse van Ysselt a.w., I, 364; J. van Oudheusden, *Binnendieze* (Zwolle/'s-Hertogenbosch 1996) blz. 62-63.
- 7 Van Sasse van Ysselt a.w., II 497; J.A.M. Roelands, *Straat in Straat uit 's-Hertogenbosch* 1984) blz. 24.
- 8 G. A. Beelen, *Liempde contreien (...)* (Liempde 2002) blz. 282; H. Beijers (eindred.), *Het Schijndels Landschap* (Schijndel 2003) blz. 138; Chr. Buiks, *Teteringen* (St. Brabants Heem 1990) blz. 116 en *Veldnamen in de Baronie van Breda* (Breda 1992) blz. 155. Zie verder W. Cornelissen e.a., *Nuenen, Gerwen en Nederwetten* (St. Brabants Heem 1987) 155-156; voor toponiemen uit heel Nederland: G. van Berkel en K. Samplonius, *Nederlandse plaatsnamen* (Utrecht 1995). Voor het land van onze zuiderburen verwijs ik kort naar artikelen in het tijdschrift *Naamkunde* van de toponimisten J. Molemans (1971; 1973), P. Kempeneers (1983; 1985) en Fr. Claes s.j. (1992).
- 9 M. Philippa e.a. (hoofdred.), *Etymologisch Woordenboek van het Nederlands*, dl. 2 (F-ka) (Amsterdam 2005) blz. 477-478.
- 10 A.C.M. Kappelhof, *Het Archief van de Tafel van de H. Geest van 's-Hertogenbosch. Regesten van Oorkonden*, dl. 1, regestnummer 415.
- 11 Van Sasse van Ysselt a.w., II, 497.
- 12 Weverhuls, anders genaamd Papenhuls (R 1202 fol. 249, 1432).

Een van de oudste foto's (ca. 1920) van Sociëteit Casino op de Papenhulst. Eind 1945, begin 1946 werd hier de tuin van de Zusters van de Choorstraat aangelegd. (Foto: Stadsarchief)

